

Nový občanský zákoník

Dne 1. ledna 2014 vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – dále jen „nový občanský zákoník“ -, který nahradil zákon č. 40/1964 Sb. Nová kodifikace soukromého práva vyvolává i po roce jejího praktického užívání mimořádnou pozornost nejen právnické veřejnosti, neboť změny, které přinesla do českého právního prostředí, ale i života každého z nás, lze bez nadsázky označit za revoluční.

Nový občanský zákoník s více než třemi tisíci paragrafy zasáhl i do tak specifické oblasti, jakou je poskytování zdravotních služeb resp. zdravotní péče. V souvislosti s tím nutně vyvstala otázka, jaký je vztah nového občanského zákoníku ke zdravotnickým zákonům, zejména zákonu č. 372 /2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů - dále jen „zákon o zdravotních službách“.

Tvůrci nového občanského zákoníku vycházeli při jeho tvorbě ze skutečnosti, že poskytování zdravotních služeb je upraveno ve zdravotnických zákonech, a proto by nový občanský zákoník měl tuto problematiku upravovat jen okrajově. K této otázce se ostatně vyjadřuje i samotná důvodová zpráva: *„Respektuje se, že otázky z okruhu péče o zdraví upravují nebo mohou upravit zvláštní zákony (např. zákon o zdravotních službách), které mají před navrženou obecnou úpravou přednost.“* Znamenalo by to, že aplikační přednost by měl mít podle výkladového pravidla *Lex specialis derogat legi generali* (speciální právní úprava má přednost před obecnou) zákon o zdravotních službách a nový občanský zákoník by se měl uplatnit subsidiárně tam, kde není příslušná problematika výslovně řešena zákonem o zdravotních službách. Tak tomu však rozhodně není a dopady tohoto kodexu do oblasti poskytování zdravotní péče jsou významnější, než se předpokládalo.

Nový občanský zákoník reguluje některé z oblastí, které zároveň upravuje i zákon o zdravotních službách, avšak tyto dva zákony v těchto shodných oblastech obsahují odlišné právní normy. Vztah obecného a speciálního proto nelze stanovit na úrovni celého zákona (nového občanského zákoníku a zákona o zdravotních službách), ale je třeba vždy posoudit individuálně každé jednotlivé ustanovení obou zákonů. V řadě případů tak dospějeme k závěru, že speciálním ustanovením je právě ustanovení nového občanského zákoníku.

Ustanovení nového občanského zákoníku budou v konkrétních situacích při poskytování zdravotní péče aplikována zejména tehdy:

- pokud obsahují podrobnější právní úpravu nebo poskytují vyšší standard ochrany práv pacienta než zdravotnické předpisy,
- dále u těch vztahů, jež nejsou zdravotnickými předpisy upraveny nebo zdravotnické předpisy na pravidla obsažená v občanském zákoníku přímo odkazují a budou tak muset být při poskytování zdravotní péče zohledněna.

Právní principy

Právní principy jsou pravidla, která tvoří základ určitého právního odvětví nebo právního předpisu. Právní principy jsou důležité především při aplikaci právního předpisu v praxi, neboť v souladu s právními principy musí být předpis vykládán, a proto jsou základním kamenem aplikace práva. Základními principy, které nový občanský zákoník do oblasti poskytování zdravotních služeb resp. zdravotní péče přináší nebo akcentuje již ty stávající, jsou:

- Ochrana autonomie vůle člověka obecně, ale i ochrana ve specifických případech, jako je svoboda rozhodování pacienta při poskytování zdravotní péče a s tím související zákaz zasahování do integrity (tělesné či duševní) bez jeho souhlasu.
- Lidské tělo ani jeho části nesmí být zdrojem majetkového prospěchu; je zakotvena zásada, že člověk, může přenechat část svého těla jinému jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem (např. transplantačním zákonem). To však neplatí, jedná-li se o vlasy nebo podobné části lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují (ty lze jinému přenechat i za odměnu a hledí se na ně jako na věc movitou). Uvedené ustanovení nelze vztahovat na např. odběry vajíček či sperma, a to vzhledem k jejich specifické právní úpravě obsažené v zákoně o specifických zdravotních službách.
- Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti člověka; i po smrti je nutno zacházet s tělem zemřelého s náležitou úctou a zakazuje se s lidským tělem zacházet pro člověka nedůstojným způsobem.
- Ochrana slabšího chránící osoby pro nedostatek věku (specifické postavení nezletilých osob při poskytování zdravotní péče), rozumu (ochrana osob stížených duševní poruchou při poskytování zdravotní péče) nebo pro závislost svého postavení (obecně

postavení pacienta ve vztahu lékař – pacient) před utrpěním nedůvodné újmy.

- Dobrá víra, resp. princip poctivosti, který představuje standard jednání v právním styku (např. při zastupování rodičů mezi sebou navzájem při poskytování zdravotní péče).

Nejvýznamnější změny, které nová právní úprava přináší do oblasti poskytování zdravotních služeb, resp. zdravotní péče jsou následující:

- Zavádí zvláštní smluvní typ – smlouvu o péči o zdraví (§ 2636 a násl. NOZ);
- Rozšiřuje ochranu osobám s omezenou svéprávností (§ 55 a násl. NOZ);
- Nově upravuje práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu (i krátkodobě) a rozšiřuje katalog práv nuceně hospitalizovaných např. právo zvolit si důvěrníka (§ 104 a násl. NOZ);
- Mění pravidla pro poskytování zdravotní péče nezletilým osobám (§ 100 NOZ);
- Rozšiřuje výčet situací, u nichž musí být poskytovatelem odebrán informovaný souhlas v písemné formě (§ 96 NOZ);
- Opouští jednotný koncept obecné odpovědnosti za škodu, založený na subjektivním principu s presumovaným zaviněním a nově rozlišuje mezi smluvní a mimosmluvní odpovědností.
- Mění pravidla odškodňování újem na zdraví i pravidla pro odškodňování v případě úmrtí tak, že ruší tzv. odškodňovací tabulky (vyhlášku č. 440/2001 Sb.) i tzv. náhradové paušály (stanovené v § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb.) a stanoví namísto toho postup podle „pravidel slušnosti“ (§ 2958 a § 2959 NOZ);
- Zavádí jako zvláštní typ odpovědnosti odpovědnost za škodu způsobenou informací nebo radou (§ 2950 NOZ);
- Končí absolutní odpovědnost ve zdravotnictví, jak ji znal § 421a zrušeného občanského zákoníku (odpovědnost za škodu mající původ v povaze použité věci, přístroje nebo látky) a stanoví nově absolutní odpovědnost pouze tam, kde bude prokázána vada věci (§ 2936 NOZ).

Přes všechny uvedené skutečnosti základním právním předpise pro poskytování zdravotních služeb resp. zdravotní péče i nadále zůstává především zákon o zdravotních službách. Pravidla nového občanského zákoníku se uplatní zejména v rámci posuzování vztahu lékaře a pacienta jako celku, dále tam, kde rozšiřují a upřesňují některá pravidla stanovená zákonem o

zdravotních službách a výjimečně potom v situacích, která nahrazují ustanovení zdravotnických předpisů. Po téměř roční účinnosti nového občanského zákoníku se jednoznačně ukazuje, že problémem při poskytování zdravotních služeb není přijetí nových koncepčních pravidel, ale především přijetí změn, které jsou důsledkem neprovázanosti nového občanského zákoníku se specifickými zdravotnickými zákony.

Právní předpisy

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ČR. Obecná část nového občanského zákoníku. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013, dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/obecna-cast/osoby/>.